

V

**BORBENA DEJSTVA U
SASTAVU DVANAESTE
I JEDANAESTE
KRAJIŠKE DIVIZIJE**

NA PROSTORU IZMEĐU DOBOJA, TESLICA, DERVENTE I MOTAJICE

Iz ugroženog rejona Blatnice, bataljoni Druge krajiške prokrčili su prolaz do planine Borje, savladali njene prevoje i stigli u područje Očauša. Na nosilima bio je teško ranjeni komandant brigade koga su na ramenima donijeli omladinci iz Mladikovine, koji su dobrovoljno odmijenili više boraca da se vrate u borbeni stroj i odbijaju napade protivnika. Komandantovo zdravstveno stanje pogoršalo se i hitno je morao u bolnicu. A do Šipraga, po besputnom i vrletnom terenu, kuda ni zaprežna kola nisu mogla proći, bilo je teško produžiti. Svako oklijevanje, međutim, moglo je imati tragičan završetak za komandanta brigade. To je najbolje shvatio rukovodilac Politodjela i odmah se postarao da Đurina uputi u bolnicu. Za taj posao je izdvojena Treća četa Četvrtog bataljona, sa komandirrom Gojkom Vokićem, da odmah prečicom, sa ranjenim komandantom na nosilima, pođe za Šiprage. Četa je pravovremeno izvršila postavljeni zadatak i komandantu brigade je spašen život u posljednjem trenutku, amputiranjem desne ruke ispod lakta.

Štab Pete divizije odmah je preduzeo mjere da se popune upražnjena mjesta. Za komandanta brigade imenovan je Dragutin Stanić Dragan, prvoborac i jedan od organizatora ustanka u Potkozarju, dotadašnji zamjenik komandanta Prve krajiške udarne brigade. Na mjesto zamjenika političkog komesara brigade postavljen je Milosav Milosavljević, prekaljeni komunist i partijski rukovodilac, do tada zamjenik političkog komesara Prve krajiške brigade.

Kad se uvidjelo da je teško forsirati rijeku Bosnu, savladati brojna neprijateljska uporišta i komunikacije u njenoj dolini, vrhovni komandant NOV i POJ Josip Broz Tito naredio je štabu Prvog bosanskog korpusa da njegove jedinice sadejstvuju sa jedinicama Glavne operativne grupe, prilikom njihovog proboja iz okruženja na Sutjesci, na sektoru Trnova i Kalinovika. Stoga, jedinice Pete krajiške divizije, poslije manjih sedmodnevnih okršaja u okolini Šipraga, usmjerene su prema Travniku, Fojnici, željezničkoj pruzi Sarajevo - Mostar i dolini Bosne. Tom prilikom uvidjelo se da Druga krajiška brigada, uslijed znatnih gubitaka i nedovoljne fizičke kondicije većine boraca i rukovodilaca, trenutno nije spremna za duže marševe i teže borbe. Zato je odlučeno da ona ostane u srednjoj Bosni i da se uključi u novoformiranu Dvanaestu krajišku udarnu diviziju, u čijem su sastavu bile Peta krajiška (kozarska), Dvanaesta krajiška udarna brigada i Banjalučki i Prnjavorski narodnooslobodilački partizanski odredi.

Dvanaesta krajiška divizija, s komandantom Josipom Mažarom Šošom i političkim komesarom Žarkom Zgonjaninom, imala je zadatak da vojnički i politički porazi četnike, da spriječava ispade njemačkih i ustaških jedinica iz garnizona u srednjoj Bosni. O potrebi razbijanja četničkih grupacija na operativnom području divizije, između rijeka Vrbasa i Bosne, u naređenju štaba Drugog bosanskog udarnog korpusa, 1. juna 1943. rečeno je: »Od drugog i većeg dijela svojih snaga, štab Dvanaeste divizije formiraće udarnu grupu koja će imati zadatak da prodire u prnjavorsko-derventske sektor, razbijajući četničke bande na toj prostoriji i učvršćujući naš vojno-politički uticaj na tome terenu koji predstavlja rezervoar ljudstva i hrane sa tu Diviziju. U prvo vrijeme glavne udare uperiti na

četnike. Nastojati da Banjalučki odred preraste u brigadu, popunjavajući ga sa novomobilisanim ljudstvom.. »⁶⁹

Štab divizije je ovlašten da nekim svojim jedinicama stavi u zadatak da se isključivo posvete uništenju četnika. Vodilo se računa o tome da u četničkim jedinicama ima zavedenih i prisilno mobilisanih ljudi i preporučeno da se pridobijaju da pređu na stranu narodnooslobodilačke borbe. Istovremeno je preporučeno da se politički utiče na domobrane koje su Nijemci uključili u svoje formacije i stavili pod svoju komandu, uz naglasak da više nego ikada treba biti budan u pogledu pravilnog postupka prema domobranima i nastojati da se što veći broj domobrana uključuje u naše jedinice..

Za pomenute zadatke od značaja je bila i obavještajna služba. Stoga su razmotreni njeni dotadašnji rezultati i objektivno procjenjivane mogućnosti. Konstatovano je da se ona nije ravnomjerno razvijala, čak i u jedinicama u kojima su zabilježeni dobri rezultati. Zašto? Razlozi su potvrđivali da pored mladog obavještajnog kadra i nedovoljnog iskustva u složenom poslu, štabovi bataljona i brigada nisu shvatili značaj i ulogu obavještajne službe. Neki su pokazali usko-grudnost u odabiranju ljudi za obavještajne poslove. Od štabova zatraženo je da shvate mjesto i ulogu obavještajne službe i da joj ukažu svestranu pomoć. Svima je preporučeno da za obavještajce postavljaju drugove koji imaju smisla i volje za delikatni i odgovorni posao. Čak su naglašene njihove karakteristike da su izuzetno inteligentni, vješti, hladnokrvni, prisebni i beskrajno odani ciljevima narodnooslobodilačke borbe. Trebalo je voditi takvu politiku da obavještajna služba, prema riječima druga Tita, stvarno postane »najmoćnije oružje komandovanja.«

Polazeći od pomenutih zahtjeva, u jedinicama Druge krajiške brigade, ranije i kasnije, poklanjana je znatna pažnja u odбору i upućivanju u posao obavještajnih oficira i njihovih pomoćnika. Zapažene rezultate postigli su Vojin Oljača, Đuro Poljak, Rade Komljenić, Vojin Maksimović, Dušan Uzelac, Mirko Bundža i drugi.

Polaskom u srednju Bosnu, obavještajni oficir brigade i obavještajci u bataljonima imali su pune ruke posla. Nemio događaj kod Blatnice upozorio je da pokreti jedinica ne mogu biti dovoljno sigurni bez poznavanja protivnika. Obavještajci morali su pronalaziti saradnike u neprijateljskim redovima i od njih dobiti dragocjene podatke. Sve to bilo je povezano s priličnim rizikom, pogotovo gdje je četnička izdaja uzela maha i ostavila znatnije tragove. Obavještajci su bili uporni i strpljivi u radu i bilježili dobre rezultate.

Prema naredenju štaba Dvanaeste krajiške udarne divizije, 10. juna 1943. Druga krajiška udarna brigada raspoređena je na prostoru Pribinića - Buletića - Rankovića - Čečave, u neposrednoj blizini Teslića da ugrožava neprijateljski garnizon i progoni četničke jedinice. Ona je imala vezu sa Petom krajiškom (kozarskom) udarnom brigadom, raspoređenom u Šnjegotini - Dubravi - Branešćima - Vijačanima, angažovanoj u napadima na četničke jedinice kod Liplja, Uzlomca, Jošavke i sa obje strane drumu od Klačnica do Prnjavora. Ostvarivanju sadejstva obeju brigada pomogao je Prnjavorski partizanski odred, s komandantom Stevom Samardžijom, raspoređen kod Vijačana i Popovića. Dvanaesta udarna krajiška brigada držala je položaje na prostoru Donje Orahove - Obodinka - Garića i zatvarala pravac od Kotor-Varoša. Banjalučki partizanski odred, sa komandantom Ilijom Slavnićem i političkim komesarom Mommirom Kaporom, kontrolisao je pravac prema Čemernici i Javoranima i spriječavao upad četničkih jedinica. Jedinice Dvanaeste divizije nalazile su se u izlomljenom četverouglu između jakih neprijateljskih garnizona Banjaluke, Prnjavora, Teslića i Kotor Varoši. Kad se tome dodaju i znatne četničke snage u okolnim selima, jačine oko

2000 ljudi, onda je brojna nadmoć bila na strani neprijatelja, bolje naoružanog i sa dovoljno municije.

Štab Druge krajiške i brigadna ambulanta bili su u centru Čečave, kog zgrade škole i seoske crkve. Jedan bataljon obično se nalazio u brigadnoj rezervi a ostali na položajima prema Tesliću, Jelahu i Kulašima. Neprijateljske jedinice nisu se usuđivale u prvo vrijeme, da izlaze iz Teslića i preduzimaju ozbiljnije napade. U Čečavi postojao je seoski narodnooslobodilački odbor, brinuo o prikupljanju hrane, organizovao odnošenje ranjenika i bolesnika u partizansku bolnicu u Korićanima. Zahvaljujući aktivnosti odbornika, jedinice Druge krajiške dobijale su dovoljno hrane i borci su se brzo oporavljali od posljedica višenedjeljnog gladovanja.

U saradnji sa ustašama, četnicima i domobranima, Nijemci su pripremili napad iz više pravaca na jedinice Dvanaeste krajiške divizije. Operacija je nazvana »Duhovi«. Izvodili su je dijelovi 114. lovačke i 373. legionarske divizije, 4. domobranske pješadijske divizije, četnici i ustaše. Bilo je angažovano oko 12000 dobro naoružanih neprijateljskih vojnika. Oni su krenuli iz Banjaluke, Jošavke, Prnjavora, Teslića i Kotor-Varoša da opkole i unište jedinice Dvanaeste divizije. Njihov napad su potpomogali tenkovi, avioni i artiljerija. Pravac od Teslića branio je Prvi bataljon, na položaju između Čečave i Vučjaka. Glavnina bataljona bila je prema Tesliću, a teški mitraljezi i minobacači na Gruvalju. Komandir kurira Zdravko Dimić dobio je zadatak da jedinice sa Gruvalja dovede u sastav bataljona. On je pošao sa petoricom drugova i ubrzo su naišli na Nijemce. Nekako su uspjeli da im umaknu i komesara bataljona Čevjana obavijeste o opasnosti. Glavnina bataljona se brzo izvukla na jednu uzlomačku kosu, ali mitraljeski i minobacački dijelovi ostali su odsječeni i kasnije su uspjeli da dođu u sastav bataljona.

Iz Ukrynice neprijatelj je pošao prema položajima Drugog bataljona Druge krajiške. Približavao se planinskoj rječici i namjeravao preko mosta. Zamjenik političkog komesara Vladimir Bajić je odmah obavijestio komandanta brigade Dragutina Stanića šta se događa i obećao da će protivnik biti potučen. Ubrzo je uslijedio napad od Teslića. Domobranska bojna je odbijena nazad. Naišli su njemački tenkovi od Teslića i Kotor-Varoša, potpuno kontrolisali drum, i jedinice Druge krajiške nisu mogle u planinu Borju. Istovremeno su u Čečavu, gdje se nalazio štab brigade i dva bataljona, prodrle jače ustaške i četničke jedinice. Njima je pružen snažan otpor. Komandant brigade procijenio je da se jedinice mogu naći u okruženju i naredio da se povlače prema Šnjegotini i Uzlomcu. Na ovaj način izbjegnuti su frontalni sudari sa protivnikom koji je to nametao i priželjkivao. Sa Uzlomca bataljoni Druge krajiške spustili su se u Maslovaru, tu prešli južno do drumu Kotor-Varoš - Teslić i stigli u pošumljene predjele Očauša. Usput imali su manje okršaje sa protivnikom i nanosili mu gubitke. U cjelini, jedinice Dvanaeste krajiške divizije nametnule su neprijatelju način borbe, najčešće ga navodile da uzaludno krstari dobro pokrivenim i teže prohodnim planinskim terenom i ne postigne željene rezultate. Izbjegnuti su sudari sa glavinom neprijateljskih snaga i izbjegnuto okruživanje. Poslije tri dana neprijateljskoj grupaciji nije preostalo drugo nego da obustavi operaciju i odstupi u polazne garnizone. U mjesečnom izvještaju 114. njemačke lovačke divizije je rečeno da nije zbog taktike protivnika da izbjegava sukobe, postignut odlučujući uspjeh, ali je bilo djelimičnih zapaženih rezultata ...

S padina Očauša, jedinice Druge krajiške vratile su se u rejon Čečave i Kulaša i uspostavile položaj prema neprijateljskim garnizonima Tesliću i Prnjavoru. Tih dana štab Dvanaeste krajiške divizije odlučio je da likvidira takozvanu Vrbasku četničku brigadu na prostoru Zivinica, Javorana, Bokana i Mokrog Luga. Za taj poduhvat određene su Peta i Dvanaesta krajiška brigada, a Druga je štitila njihovo zaleđe i bolnicu sa ranjenicima i bolesnicima. U divizijskoj

apovijesti za napad je istaknuto: »Cilj ove akcije jeste: brzim, iznenadnim, dušim i obuhvatnim napadima uništiti ova neprijateljska uporišta i istrijebiti što više četničkih bandita, njihovu imovinu rekvirirati, ali četničke familije ne osoviti bez neophodno potrebnih životnih namirnica. . .«⁷⁰

Precizirani su i zadaci jedinica Druge krajiške. Prvi bataljon je raspoređen u Palivuk da direktno obezbjeđuje bolnicu, a Drugi, Treći i Četvrti, sa Prnjavorskim partizanskim odredom, na sektor Maslovara, Liplja, Karača, Šnjegotine, Lađevca, Bebe, Pribinića i Očauša, da postavljaju zasjede, hvataju četnike Maslovarske četničke čete, postavljaju prepreke na drumu između Teslića i Kotor-Varoša. Ujedno radilo se na mobilizaciji i pridobijanju mještana da dobrovoljno stupaju u redove brigade. Odziv nije bio najbolji i pomenuti posao je bio u Drvom planu za cijelo vrijeme boravka u srednjoj Bosni.

U trodnevnim borbama četnici su protjerani prema Banjaluci. Devetnaest h je ubijeno i 16 zarobljeno.

Česti pokreti i potjere za izdajnicima uslovljavali su i promjene položaja. Već 4. jula, naredjenjem štaba divizije, Druga krajiška uputila je Četvrti bataljon na položaj na raskrsnici puteva između Kotor-Varoša, Maslovara i Šipraga, s čijem da zatvara pravac prema neprijateljskom garnizonu, hvata ostatke razbijelih četnika, uspostavi vezu sa jedinicama Pete i Dvanaeste krajiške, štabom Prvog bosanskog udarnog korpusa i divizijskom bolnicom u Šipragama i Kruško/om brdu. Ostali bataljoni koncentrisani su na prostoru Čečava - Ukrinica - Ras:uša daje čiste od četničkih grupa i prikupljaju, uz pomoć obavještajnih centara, jodatke o neprijatelju u garnizonima i uporištima u Tesliću, Komušini, Novom seheru, Tešnju, Maglaju i Doboju. U Drugoj krajiškoj je tada bilo 632 borca i ručvodioća, od toga 39 odsutnih, na liječenju u bolnici, zbog ranjavanja i bolesti. ³ovremeno se pojavljivalo dezerterstvo, uglavnom među novomobilisanim i pr:taćenim iz neprijateljskih redova. Međutim, dogodilo se nešto neobično - da e politički komesar Druge čete Četvrtog bataljona Đuro Čučković pobjegao u etničku jedinicu.

NAPADI NA NEPRIJATELJSKA UPORIŠTA I GARNIZONE

Druga i Peta krajiška brigada i Prnjavorski partizanski odred 9. jula poslije lonoći, izvršili su pokret na Ljubić, razmjestili se u brojne šumarke i tu prednili. Preduzete su takve mjere predostrožnosti da neprijatelj ne otkrije prisust: o pomenutih jedinica u neposrednoj blizini Prnjavora. Užurbano vršene su pr: jeme za napad na jak neprijateljski garnizon, prikupljani podaci o spoljnoj i nutrašnjoj odbrani, rasporedu bunkera i rovova, naoružanju i moralnom ras: oloženju ustaša, četnika i domobrana. Komandanti brigada Ranko Šipka i Drautin Stanić, sa najbližim saradnicima, sačinili su plan napada, sadejstva jedinica njihovog nastupanja. Na spoljnu odbranu, na uporišta Cer, Vučjak i Glogovac, smjerenе su jedinice Druge, a na grad jedinice Pete krajiške brigade.

Borbaje počela 9. jula u 23 časa. Ustaše, četnici i domobrani pokušali su da e srede poslije prvog iznenadnog udara i pruže ozbiljniji otpor. U tome su osu: čeni vatrom iz puškomotraljeza i pušaka i jurišima boraca. Na prednjoj liniji dbrane četnici su istjerani iz njihovih lijegala i bezglavo su bježali kroz mrak a se domognu Dervente. Neki su ubijeni u trku, a neki su živi uhvaćeni. U centru rada borbaje trajala kratko i neprijatelj je umakao prema Derventi. U izvještaju tada Dvanaeste krajiške divizije, 11. jula 1943. o napadu na Prnjavor i susjedna porišta, između ostalog, piše: »U noći 9. i 10. jula u 23 časa napadnut je ustaško: omobranski garnizon jačine jedne bojne u Prnjavoru, kao i četnički položaji na

77 Arhiv Vojnoistorijskog instituta, k. 407, reg. br. 10/1-1.

Ceru, Vučjaku i Glogovcu, koji su sačinjavali vanjsku odbranu Prnjavora. Napad smo izvršili prema priloženom planu i odbrana garnizona je likvidirana nakon kratke, ali žestoke borbe za 20 minuta. Tom prilikom ubijeno je 10 neprijateljskih vojnika, zarobljeno 6 domobrana i 10 četnika. Zaplijenjeno je nešto pušaka, puščane i mitraljeske municije. . . »⁷¹

Oslobođenjem Prnjavora i okolnih uporišta stvoreni su povoljni uslovi za razbijanje četničkih jedinica na prostoru Motajice, u trouglu između Vrbasa i Save. Neprijatelj se nije mirio sa gubitkom značajnog garnizona, i protivnapadima iz Banjaluke i Dervente pokušavao je da prodre u Prnjavor. U višečasovnim žestokim borbama, jedinice Druge i Pete krajiške brigade odbile su protivnika u polazne garnizone, nanijele mu osjetne gubitke i zajednički krenule, 13. jula, da progone četničke jedinice Nikole Forkape, Rade Radića i Ljube Bundala. Četnici su bili uplašeni i bježali u dubinu teško prohodne planine. A kad su izgubili dvojicu komandira četa i imali osjetne gubitke u ljudstvu, neki su demoralisani nudili da se predaju uzjedan uslov: da im se garantuje život. Prethodno su brijali brade i nastojali da se koliko-toliko uljude. Predao se i zamjenik komandanta četničkog bataljona Ljubo Radić Gedžo i 18 četnika koji su izrazili želju da ostanu u partizanskim redovima. U borbama do 17. jula, naše snage potpuno su razbile četničke koncentracije, protjerale njihove ostatke u Jošavku, a Nijemce u Derventu, izbile na liniju: Srbac - Sava - Motajica - Ukraina i Pojezna. U ovim borbama ubijeno je 50, zarobljeno 23 i predalo se 85 četnika. Porušene su značajne komunikacije i mostovi na rječicama od Banjaluke do Prnjavora i prema Derventi. Četnici su pretrpjeli osjetne udarce i više nisu predstavljali ozbiljniju snagu u Župi i na Motajici. Stanovnici pomenutog kraja srdačno su dočekivali borce Druge i Pete krajiške brigade i dosta ih je stupilo u njihove redove. U nekim selima održani su narodni zborovi, mještanima objašnjavana vojno-politička situacija u našoj zemlji i svijetu. Na kraju su izvođeni kulturno-umjetnički programi. Formirani su i organi narodne vlasti. U izvještaju štaba Dvanaeste divizije, o akcijama u vremenu od 1. do 20. jula, pored ostalog, kaže se: « Održano je deset uspješnih konferencija i zborova sa narodom, kao i svečanih crkvenih zborova, na kojima je kršten velik broj djece. . . »⁷²

Štab Dvanaeste krajiške divizije, s komandantom Josipom Mažarom Šošom i političkim komesarom Žarkom Žgonjaninom, 17. jula naredio je da Druge krajiška brigada posjedne nove položaje u blizini Teslića, na liniji: Rastuše, Ucrinice i Čečave. Peta krajiška brigada preuzela je dotadašnje položaje Druge krajiške i postavila se na liniju: Gusak, Lišnja, Cer, Mačino brdo, Glogovac, Vučjak i Popovići. Dotadašnje svoje položaje, na sektoru Vijačana i Vršana, Peta krajiška brigada prepustila je Prnjavorskom partizanskom odredu. Štab divizije sutrađan naredio je da se od Dvanaeste krajiške, Banjalučkog partizanskog odreda u Četvrtog bataljona Druge krajiške brigade formira operativna udarna grupa, pod komandom načelnika štaba divizije Mirka Pekića, da djeluje na sektoru između Vrbasa i Vrbljana, da progoni četnike, Nijemce, ustaše i domobrane. Ovakav raspored jedinica Dvanaeste divizije značio je ofanzivno nastupanje prema pojedinim neprijateljskim garnizonima i uporištima.

Na novim položajima nije bilo mira za Prvi, Drugi i Treći bataljon Druge krajiške brigade. Iz Teslića je krenula domobranska satnija da ih odbaci dalje od grada. Kratkotrajni okršaj se završio odbijanjem neprijateljskih jedinica i preuzimanjem inicijative za napade. Jedinice Druge krajiške, 23. jula, savladale su takozvanu »Domdo« bojnu u Komušini, iskoristile postignutu prednost, produžile nizvodno Velikom Usorom i prema Tesliću. Ustaška milicija i ustaše zaplašeni bježali su prema Tesliću i nisu se mogli srediti da pruže ozbiljniji otpor. U isto

71 Zbornik NOR-a, tom IV, knj. 15, str. 108.

72 Arhiv VII, k. 865, reg. br. 6-2.

vrijeme, Treći i Četvrti bataljon Pete krajiške brigade bili su na položajima: Lišinja, Cer, Mačino brdo, Glogovac, zatvarali pravac prema Klačnicama i Dervent. Prvi i Drugi bataljon iste brigade premješteni su na položaje u Cerovicu i Vitkovce, nešto sjevernije od pruge Teslić - Doboј, da se pripremaju za predstojeće akcije.

Noću 25. i 26. jula, Prvi, Drugi i Treći bataljon Druge krajiške, u sadejstvu sa Prvim i Drugim bataljonom Pete krajiške brigade, izvršili su napad na željezničku stanicu u Tešanju, grad Tešanj, Novi Šeher i dobro branjeno uporište Jelah. Juriš na Tešanju trajao je jedan sat. Zarobljena su 4 domobrana, zaplijenjeno nešto oružja, municije, ručnih bombi i odjeće. Porušena su 2 kilometra željezničke pruge i spaljena 2 mosta. Akcija na Jelah nije uspjela. Neprijateljski vojnici su se branili iz žandarmerijske kasarne i školske zgrade. Imali su dosta automatskog oružja i ručnih bombi. Pomagao im je i oklopni voz koji se nalazio u željezničkoj stanici i otvarao vatru.

Jedinice Druge krajiške brigade, nastupajući prema Tešnju, pročistile su Blatnicu, Komušinu i Vručicu, zarobile 4 legionara i 5 četnika i njihovog komandira čete. Na Tešanj i Novi Šeher napadale su jedinice Druge krajiške, ojačane jednom četom Prvog i jednom četom Drugog bataljona Pete krajiške brigade. Neprijatelj je primoran da se povuče u staru gradsku Kulu i otuda pruža žilav otpor. Tvrdava je blokirana i neprijateljski vojnici su pozvani na predaju. Oni su odbili u očekivanju pomoći iz susjednih garnizona. Iz Žepča stigla su oklopna kola i jedan kamion vojnika, a pomoć iz Teslićaje odbijena nazad. Teško se, ipak, Dilo održati u samom gradu i štab brigade naredio je da se jedinice izvuku ispod direktnog udara i zadrže na periferiji. U ovim okršajima ubijeno je i ranjeno 30, zarobljeno 18 neprijateljskih vojnika. Tri borca brigade izgubila su život a 3 su "anjena.

Narod Tešnja i okoline srdačno je dočekao svoje oslobodioca. Mladići i djevojke tražili su da stupe u redove Druge krajiške brigade. U njene jedinice stupili su: Fahira Ajanović, Kemal Alićehajić, Sabit Braković, Emin Četić, Šemsa Dervić, Ssma Đonlagić, Esma Eminagić, Razija Hadžismajilović, Ibro Lojo, Ifeta Mehizić, Ismet Pobrić, Muhamed Saračević, Mirjana Simić i Košta Simić.

Narednih dana, dok su Prvi i Drugi bataljon Pete krajiške brigade vodili borbu sa neprijateljskim snagama na položajima u Gojkovcu, Cerovici i na Križu, Prvi, Drugi i Treći bataljon Druge krajiške brigade, preko Novog Šehera, otišli su u dolinu rijeke Bosne i porušili 1500 metara željezničke pruge Sarajevo-Bosanski Brod, na dionici između Zavidovića i Maglaja. U povratku, 31. jula, jedinice brigade su porušile oko 1000 metara pruge između Doboja i Teslića. Nakon vodnevnh borbi na položajima u Cerovici i na Križu sa neprijateljskom legioni koja je intervenisala iz Doboja Druga krajiška brigada, bez Četvrtog bataljona, posjela je položaje na liniji Rastuša, preko Čečave i Pribinića do Maslovara zatvarala pravce prema Tesliću.

Početkom avgusta, ostaci četničkih snaga u srednjoj Bosni više su se aktivirali. Grupa Rade Radića, oformljena u dva bataljona, jačine oko 400 pušaka, puškomitraljeza, 3 teška mitraljeza i minobacač, sa osloncem u Jošavki i na Crlom vrhu, držala je položaj na liniji Branešca, Divana i Kokora. Grupa Ljube iundala, jačine oko 100 četnika, držala je položaje na južnim padinama Gumšre, Otpočivaljke, Milosavaca, Prosjeka i Jasike. Četnički Motajički odred, pod ormandoti) Nikole Forkape, i dalje je operisao na sektoru Careve gore, Motajice Srpa.

Radi daljeg čišćenja i razbijanja ovih četničkih snaga, štab Dvanaeste krajske divizije 8. avgusta naredio je da se obrazuju dvije operativne grupe. Prvu operativnu grupu sačinjavali su Druga krajiška brigada i Prnjavorski partizanski dred. Ona je imala zadatak da razbije Forkapine četnike i zauzme Kobaš, da zatiti Prnjavor i stalno uništava četnike na tom sektoru. Drugu operativnu grupu

sačinjavala je Peta krajiška brigada i imala zadatak da razbije četničku grupu Rade Radića i Ljube Bundala.

Prva operativna grupa 8. avgusta ujutru krenula je sa prostorija Mačinog brda, Glogovca i Prnjavora, nastavila preko Careve gore, Kalabe, Vejina brda, sjeverno od Prnjavora i Šibovske, izbila na liniju Topičko brdo, sjeverno od Prnjavora, zatim na prostor Smedereva i Spasovišta. Grupa je nastupala u tri kolone, ali nije naišla na četničke jedinice. Sjutradan je produžila prema Motajici i Novoj Vesi, očistila Rakovac, sjeverno od Prnjavora i Kraljev Stol, jugozapadno od Bosanskog Kobaša i Kunove. Tokom ovih čišćenja, Forkapini četnici davali su žilav otpor, ali su popustili pod snažnim pritiskom jedinica Prve operativne grupe i pobjegli prema Kobašu i Srpcu. Narednog dana, jedinice Druge krajiške brigade vodile su borbu sa jednom satnijom domobrana u Novoj Vesi, ali su se morale povući kad je neprijatelj dobio pojačanje.

U toku 11. avgusta, dio Prve operativne grupe čistio je Rakovac i Lepenicu, odakle su četnici pobjegli u Srbac. Drugi dio snaga Druge krajiške i Prnjavorskog partizanskog odreda čistili su Donju i Gornu Pečingilovu, Kunovu i Smrtiče, sjeveroistočno od Prnjavora. Manji dio četnika nalazio se u Smrtićima, a veći na Motajici, odakle su napali naše snage s leđa i primorali ih da se povuku. Oštra borba vođena je i u Novoj Vesi. U ovim borbama jedinice Prve operativne grupe imale su 7 mrtvih, 3 nestala i 2 ranjena borca.

Jedinice Pete krajiške brigade čistile su sektor prema Jošavki i imale nekoliko sukoba sa četnicima. One su izbile na cestu između Jošavke i Čelince, gde su već bile pristigle jedinice Prve proleterske brigade i razmjestile se na prostoru Šnjegotine, Dubrava i Devetina. Ubrzo su jedinice Pete krajiške brigade izvršile pokret preko Šnjegotine, Liplja, Uzlomca i zaposjele nove položaje na Rastuši, Ukrinici, Pribiniću, Buletiću, Maslovarama i Obodniku, sa zadatkom da zatvaraju pravce od Teslića i Kotor-Varoša. Na ovim položajima brigada se našla 14. avgusta. Jedinice Druge krajiške brigade i Prnjavorskog partizanskog odreda tako su raspoređene da uspješno zatvaraju pravce od Dervente prema Prnjavoru i od Banjaluke prema Prnjavoru.

0 uspjehu u pomenutim akcijama govori i obavještenje štaba Prvog bosanskog korpusa koje je upućeno 14. avgusta 1943. štabu Drugog bosanskog korpusa, u kojem se, pored ostalog, kaže: »... Situacija se u centralnoj Bosni povoljno razvija. Četničke grupe Rade Radića, Tešanovića i Forkape uglavnom su razbijene. U naše jedinice stupilo je preko 100 bivših četnika Forkape. Stanovništvo Župe dobro je primilo dolazak naših jedinica i dosad su se javili u naše jedinice preko 400 omladinaca. Prnjavorski odred porastao je na 260 boraca, a isto tako Banjalučki odred svakim danom raste. U njemu se nalaze dvije čete Muslimana, koji se jako dobro drže. Intenzivno se radi na učvršćivanju pozadine. Pristupili smo formiranju odbora i komandi mjesta u Šipragama, Skender-Vakufu i Prnjavoru. Nameće se potreba formiranja područja... Po sređivanju prilika u centralnoj Bosni štab Korpusa će se prebaciti u istočnu Bosnu... «^{72-a}

U avgustu je došlo, na osnovu direktive vrhovnog komandanta NOV i POJ druga Tita za vojno-političko djelovanje u srednjoj Bosni, do promjena na komandnim i političkim dužnostima u štabu Prvog bosanskog udarnog korpusa. Dvanaesta krajiška divizija preimenovana je u Jedanaestu i u njenom sastavu je i dalje ostala, pored Pete i Dvanaeste krajiške, Banjalučkog i Prnjavorskog partizanskog odreda, Druga krajiška udarna brigada. Komandant Prvog bosanskog korpusa i dalje je ostao Košta Nađ, a za njegovog zamjenika postavljen je Todor Vujasinović. Za političkog komesara imenovan je Vlado Popović, a za načelnika štaba Jovan Vukotić. Za obavještajnog oficira postavljen je Drago Mažar, a za referenta saniteta dr Đuro Mešterović. U sastavu korpusa bile su Peta, Jedanaesta

i Sedamnaesta udarna divizija. Njegovo operativno područje obuhvatalo je srednju i istočnu Bosnu.

Kadrovskih promjena bilo je i u štabu Druge krajiške brigade. To je uslovlilo određene promjene i u nekim njenim bataljonima. Politički komesar Dragoslav Mutapović i njegov zamjenik Milosav Milosavljević premješteni su na nove dužnosti, a za političkog komesara brigade imenovan je Idriz Čejvan, dotadašnji politički komesar Prvog bataljona. Za zamjenika političkog komesara brigade postavljen je Vojkan Lukić. Za političkog komesara Prvog bataljona postavljen je Milan Makivić, dotadašnji politički komesar Trećeg bataljona. Na dužnost političkog komesara Trećeg bataljona postavljen je Rajko Lajšić, dotadašnji politički komesar čete u Prvom bataljonu.

Po naređenju štaba Divizije, u toku 19. avgusta, jedinice Pete krajiške smijenile su jedinice Druge krajiške brigade na položaju u llovi, na Mačinom brdu, u Brestovu i Rastuši, sa zadatkom da zatvaraju i kontrolišu pravce od Dervente prema Prnjavoru, od Klačnjica prema Prnjavoru i od Jeleha prema Prnjavoru, da razbijaju ostatke četnika na sektoru Pojezne, Smrtića i Careve gore. Jedinice Druge krajiške brigade, nakon pristizanja jedinica Pete krajiške, skoncentrisale su se na prostoru Maslovara, Beba, Pribinića i Buletića.

Vršene su pripreme za ofanzivna dejstva brigade prema Derventi, dolini rijeke Bosne i komunikacijama između Doboja, Bosanskog Broda i Dervente. Obavještajni oficiri uporno su tragali da prikupe što preciznije podatke o brojnom stanju, naoružanju, raspoloženju za borbu i rasporedu neprijateljskih jedinica na pomenutim pravcima. Ubrzo se doznalo da garnizon u Derventi sačinjavaju dvije bojne domobrana u samom gradu i jedna u Tromedi. Pored njih, u gradu se nalazilo oko 700 ustaša i nešto četnika u okolnim selima. Preciznijih podataka, međutim, o jačini i naoružanju neprijatelja na prilazima Derventi nije bilo.

Štab Jedanaeste krajiške divizije, na osnovu proučavanja stanja i raspoloženja kod neprijatelja u Derventi i okolnim uporištima, odlučio je da jedinice Druge i Pete krajiške brigade i Prnjavorskog partizanskog odreda, noću 23. i 24. avgusta, izvrše napad na neprijateljsku utvrđenu liniju na desnoj obali Ukraine, zapravo na Kalenderovce, Detlak i Zobište. Ako probiju ovu liniju, jedinice su imale zadatak da energično djeluju, da pokušaju likvidirati protivnika i zauzeti Derventu. Ujedno bilo je planirano da se onespособi željeznička pruga između Dervente i Doboja, da se djeluje prema željezničkoj pruzi između Doboja i Bosanskog Broda. Neprijatelj je iznenađen obunvatnim manevrom s leđa i čitava linija ikvidirana je u toku noći. Ujutru su naše jedinice produžile prema Derventi, goneći ostatke neprijateljskih vojnika koji su uspjeli da pobjegnu iz napadnutih aporišta. Likvidirano je još jedno uporište na cfrumu između Kalenderovaca i Dervente. Treći bataljon Druge krajiške osvojio je i zapalio željezničku stanicu ^upljanicu i porušio više stotina metara željezničkog kolosjeka. Ostali bataljoni nadirali su prema Derventi, savladivali spoljna uporišta i sasvim se približavali samom gradu. U toku dana vođene su borbe u neposrednoj blizini grada i neprijateljske jedinice su se žestoko branile. Prije dolaska naših jdinica do same pe-iferije, neprijatelj je dobio pojačanje od jedne bojne iz Bosanskog Broda. Pristiglo je, takođe, pojačanje od 3 tenka, 3 oklopna vozila i 6 topova iz Doboja. Jedna neprijateljska bojna, koja je pošla u protivnapad razbijena je u samom predgrađu Dervente. Ubijeno je 12 vojnika i neprijateljski oficir. Napad jedinica Druge krajiške brigade je zadržan, ali nije odbijen. Komandanti bataljona Milan Zgonjanin, Stojan Milnović Stojanda, Mile Vučenić i Perica Vukojević tražili su da se neprijatelju stalno zadaju udarci. Borba se još više rasplamsavala i nadmoć protivnika dolazila do izražaja. Protivtenkovskim topovima i protivtenkovskim puškama zaustavljena su i onespособljena 2 tenka. Treći je jedva umakao zvižduku granata. Pojačanje protivniku stalno je dolazilo i njegova brojna nadmoć je prerasla u juriš. Bataljoni Druge i Pete krajiške brigade, koristeći mrak, umješno su se povlačili prema općaloj Ukraini i vratili se na polazne položaje. Nep-

rijateljske jedinice nisu se usudile da krenu u potjeru dalje od periferije grada. U ovim borbama zarobljeno je 115 neprijateljskih vojnika, 2 oficira i ljekar. Svi zarobljenici su ostali u redovima NOV i raspoređeni po jedinicama. Zaplijenjeno je 100 pušaka, 2 laka mitraljeza, 6 puškomitraljeza, oko 15000 metaka i dosta druge ratne opreme. Ubijeno je 9 i ranjeno 17 neprijateljskih vojnika. Naše jedinice su imale 4 mrtva i 3 ranjena.

Štab Prvog bosanskog korpusa, 30. avgusta 1943. dobio je obavještenje vrhovnog komandanta NOV i POJ druga Tita o vojno-političkoj situaciji u pojedinim krajevima Jugoslavije i uputstvo za rad u istočnoj Bosni. Rečeno je daje potrebno da Druga krajiška brigada što prije pređe u istočnu Bosnu. Štabu korpusa prepušteno je da odredi vrijeme i pravac pokreta, o svemu je obaviješten i štab brigade. Komandant Dragutin Stanić preduzeo je mjere da se borci solidno pripreme za odlazak na novo područje i upoznaju šta ih tamo očekuje. Koliko je vrhovni komandant drug Tito poklanjao pažnju snazi i borbenosti Druge krajiške brigade najbolje se vidi iz preporuke štabu korpusa: »Brojno ojačanje Druge brigade (čak i preko 1500 boraca) treba da vam bude stalna težnja. Ta brigada treba da posluži kao jezgro ostalih jedinica u istočnoj Bosni..«⁷⁵

Do pokreta u istočnu Bosnu nije došlo odmah i brigada je vodila nekoliko borbi protiv četnika, ustaša, Nijemaca i domobrana. Štab Jedanaeste divizije, zapravo, angažovao je Drugu, Petu, Dvanaestu krajišku, Banjalučki i Prnjavorski odred da progone i likvidiraju četničke jedinice na prilično širokom prostoru od Kotor-Varoša, Teslića, Banjaluke do Srpcu, Motajice i Dervente. Prvog septembra kod Jošavke bilo je manjih okršaja sa četnicima koji su pobjegli pod okrilje Nijemaca i ustaša bliže Banjaluci. Akcija je poslije usmjerena prema Crnom vrhu, Kadinjanima i Slatini. Četnike su istovremeno napadale jedinice Druge i Pete krajiške i Prnjavorskog partizanskog odreda. A oni, svrstani u manje grupe, vješto su uzimali i nerado se upuštali u otvorenu borbu. Obično su napadali iz skrivenih busija, opaljivali nekoliko metaka i bježali u pošumljene predjele.

Štab Jedanaeste krajiške divizije, u saglasnosti sa štabom Prvog bosanskog korpusa, donio je odluku da se napadne i osvoji grad Teslić. Za ovaj pothvat određene su Druga i Peta krajiška brigada. U obrazloženju zapovijesti naglašeno je da bi se oslobođenjem Teslića proširila slobodna partizanska teritorija u srednjoj Bosni, stvorili uslovi za širi razmah narodnooslobodilačke borbe, popunu postojećih i novih jedinica. Grad je branilo 1600 domobrana 4. lovačke pukovnije, dobro naoružanih pješadijskim oružjem, minobacačima i sa 5 artiljerijskih oruđa, zatim 200 ustaških milicionera i 70 njemačkih feldžandara. Na toj teritoriji bili su načičkani bunker, rovovi, ispletena bodljikava žica sa strujom koja je ubijala. Nešto dalje nalazilo se nekoliko spoljnih uporišta i predstraža. Tvrde zgrade u gradu bile su preuređene u prave tvrđave za odbranu. Borci Druge krajiške upoznati su kakve ih prepreke očekuju i pripremljeni da ih savlađuju. Nabavljena su kliješta, čije su drške bile izolovane za sječenje bodljikave žice, i ostali alat za uklanjanje raznih prepreka. Protivtenkovski top i protivtenkovske puške pripremljeni su da neutrališu bunkere, tvrde zgrade i odbiju nalete tenkova. Štabovi brigade su utanačili plan sadejstva i nastupanje bataljona. Prvi, Treći i Četvrti bataljon Druge krajiške napali su grad sa istočne strane, s namjerom da se njihova glavovina uklini između zgrada radničkog doma, opštine, pošte i drugih, a manji dijelovi očiste spoljna uporišta. Drugi bataljon, sa jedinicama Pete krajiške, usmjerenje prema željezničkoj stanici Vrela, predstražama na Kuminoj kosi i Debelom brdu. Isturena su obezbjeđenja prema Doboju, Tešnju i Jelahu. Nešto prije ponoći neprijateljski garnizon našao se u vatrenom obruču. Domobrani, ustaše i Nijemci pružali su snažan otpor iz brojnih utvrđenja i rovova. Naelektrisana bodljikava žica bila je teško premostiva prepreka. Nekoliko bo-

aca je stradalo od udara struje. Nemio događaj naveo je ostale da oklijevaju i oprezno prilaze smrtonosnoj prepreci. Najvještijima pošlo je za rukom da ponegdje prosijeku bodljikavu žicu i otvore prolaz u dubinu neprijateljske odbrane. Žica je sječena puškomitraljeskim rafalima i stotine varnica se rasprašavalo i mraku. Kroz načinjene breše, uslijed protivnapada neprijateljskih vojnika, teško se moglo proći. U naizmjeničim sudarima bilo je obostranih žrtava. Život su zgubili borci Zdravko Dubić, Bogdan Đurašinović, Stojan Đerić, Ilija Jelača, Mišo Vojvodić a nekoliko ih je ranjeno. I pored teškoća u nastupanju, zadržavanju Dred spletovima bodljikave žice, ručne bombe su često letjele prema neprijateljskim otpornim tačkama, sijejajući eksplodirale i ponekad prerastale u pravu kanonadu. Neprijatelj se čvrsto držao i uzvraćao istom mjerom. Ljetna noć brzo je prolazila. Štabovi brigada uvidjeli su da bi bilo rizično da bataljoni sačekaju dan pred bodljikavom žicom, bunkerima, rovovima i zgradama pretvorenim u vatrene osinjake. Povlačenje je ubrzano kad je stigla vijest da neprijateljski tenkovi dolaze od Doboja i Jelaha.

Koncentrični napad ponovljen je i naredne noći. Borci obiju brigada stigli su do žicanih prepreka, ponegdje ih prosjekli i upali u grad. Protivnapadom su notiskivani i jedva su se izvlačili. Nekoliko ih je teže i lakše ranjeno. Napadi i protivnapadi su se smjenjivali do zore i opet je uslijedilo povlačenje na polazne položaje.

U štabovima brigada mislilo se da je neprijatelj u Tesliću dosta iznuren u nrethodnim borbama i da napad treba ponoviti. Donekle je ohrabrivao uspjeh u Banji Vrućici, nedaleko od grada, koja je zauzeta i spaljena da ne služi okupatoru i njegovim pomagačima. Treći napad na Teslić uslijedio je nešto prije ponoći. Borba se razbuktnala na svim pravcima nastupanja bataljona Druge i Pete crajliške brigade. Neprijatelj se žilavo branio. Komandu nad domobranskim jedinicama preuzeli su njemački oficiri i nisu dali da se popusti u odbijanju napada. Okršaji su trajali do svanuća kada se konačno odustalo od napada na dožro utvrđeni garnizon.

Borbe su nastavljene na komunikaciji između Teslića i Doboja. Drugi bataljon Pete krajiške i dva bataljona Druge krajiške brigade, koji su u međuvremenu oslobodili Tešanj, sačekali su 1. bojnu 6. lovačke pukovnije, ojačanu mitraljeskim vodom, tenkovskim vodom i baterijom topova, na putu od Doboja za Teslić. U rejonu Jelaha došlo je do žestoke borbe. Tri satnije su počele da jurišaju, ali u bočnom vatrom u lijevo krilo primorane da se povlače. Ubijen je zapovjednik 1. satnije i nekoliko domobrana, a takođe i dvojica Nijemaca. Vatrom iz protivtenkovskih pušaka oštećena su dva tenka i odbijen njihov napad. Predvođeni vođe, u jurišu teško je ranjen delegat vođa Robert Šolc i nešto kasnije izdahnuo u rukama drugova.

POLITIČKO I KULTURNO-PROSVJETNO DJELOVANJE

U prvoj polovini septembra 1943. politički i kulturno-prosvjetni život u jedinicama Druge krajiške nije se odvijao onako kako se to željelo. Na to su uticali i drugi pokreti i borbe. Politički komesari Milan Makivić, Mile Malešević, Rajko Čajčić i Miroslav Majkić, odlučili su da se svakih osam dana održavaju bataljonske konferencije i da se borcima i rukovodiocima detaljno objašnjava vojna i politička situacija u našoj zemlji i svijetu. Zaključeno je, takođe, da treba posvetiti više pažnje usavršavanju političkih komesara četa, njihovih zamjenika i delegata vođa. Proučavali su priloge »Pitanje drugog fronta« i »Rat i radnička klasa«, la bi to što uspješnije tumačili borcima. Na četnim političkim konferencijama borcima je objašnjavana izdajnička uloga rukovodstva Hrvatske seljačke stranke, sa dr Vlatkom Mačekom na čelu, zatim stav prema njenom članstvu koje je

uvidalo daje zavedeno i izigrano. Proučavani su pojedini prilozi iz listova »Bosanski udarnik«, »Glas« i »Naprijed«. Poslije izlaganja političkog komesara ili njegovog zamjenika započinjala je diskusija i šire su sagledavani aktuelni politički događaji. Prilično se oskudijevalo u pisanom političkom materijalu.

Paznja je posvećivana i političkom radu sa mještanima kuda su jedinice brigade prolazile. U selima održana su dva narodna zbora i više konferencija. Prisutnima su govorili politički komesari bataljona i četa. Na zboru u Glogovcu mještanima je govorio politički komesar brigade. On je razotkrio izdajničku ulogu četnika, ustaša, domobrana i objasnio unutrašnju i međunarodnu političku situaciju. Zborovima i konferencijama je prisustvovalo blizu 1000 mještana.

U cjelini, politička svijest boraca bila je na visini. U to vrijeme nisu zapaženi nepravilni postupci prema mještanima, čak i prema onima čiji su bliski srodnici bili u redovima neprijatelja.

U svim bataljonima Druge krajiške postojali su kulturno-prosvjetni odbori i ekipe koji su djelovali dosta uspješno. Imali su sopstvene kulturno-prosvjetne programe i češće ih izvodili prilikom održavanja narodnih zborova i smotri jedinica.

U brigadi bilo je oko 50 nepismenih i polupismenih boraca, pretežno među novomobilisanim u posljednje vrijeme. Stoga se pristupilo organizovanju i održavanju analfabetskih tečajeva. U tome se najviše uspjelo u Drugom bataljonu.

Ozbiljan politički problem bila je pojava dezerterstva. Za 15 dana je dezertiralo 14 boraca. Bili su to mladići iz sela Pojezne. Otkriven je uzrok neželjenoj pojavi i preduzete su mjere da se ona iskorijeni. Pokazalo se, da su pomenuti dezerteri pripadali četničkoj jedinici Ljube Radića Gedže, da su se predali zajedno s njim i pristali da ostanu u redovima Druge krajiške. Kad je Gedžo prekomandovan u Prnjavorski partizanski odred, na terenski rad, njegovi poznanici su jednostavno umakli iz četa u koje su bili raspoređeni. Da bi se spriječilo dezerterstvo politički komesari zaključili su da je neophodno pojačati političko osvješćivanje novomobilisanih boraca, pogotovo onih koji su bili u redovima neprijatelja i poslije zarobljavanja ili predaje pristali da ostanu u jedinicama Druge krajiške. Njih je, takođe, trebalo angažovati da više rade u kulturnim odborima i ekipama. Stari borci su posebno zaduženi da novodošlima pomažu da se lakše snađu, prilagode radu i životu kolektiva - jedinica u kojima su bili.

U srednjoj Bosni, u redove Druge krajiške dobrovoljno su stupili mnogi omladinci i omladinke iz Prnjavora, Doboja, Dervente i okoline. Među njima bili su: Mirko Delović, Jure Durda, Veljko Gatarić, Dušan Kuravica, Stanko Lakić, Đorđo Palikuća, Radiša Sopranić, Ilija Tomaš, Petra Todić, Mira Simić, Boško Brković, Jovo Brković, Rade Čikojević, Vasilije Čikojević, Boško Danilović, Ananije Ilić, Đoko Kapetanović, Boško Kovačević, Đuro Kovačević, Cvijana Lukić, Savka Mikanović, Dobro Pejanić, Rajko Radić, Ljubo Radić Gedžo, Milovan Simić, Drago Stančić, Ljubo Tomić, Stanko Vukajlović, Savica Bobar, Milan Railić, Milan Vajić, Marko Borojević, Zorka Bjelošević, Zorka Čučković, Jovanka Čučković, Branko Jerinić, Mirko Prijić, Božo Lukić, Žarko Gozdenović, Branko Nović, Vaso Pazurović, Milan Ratkovac, Tedo Ninković, Bosiljka Nagrađić, Pavo Vido- vić, Niko Kolaković, Zivko Rašić, Stjepan Rašić, Branko Radanović, Dušan Goj- ković, Nikola Jaćimović, Savo Stanić, Vladimir Janjilović, Ljubo Marić, Nedo Matić, Obrad Rakić, Nedeljko Rakić, Lazo Simić, Ante Starčević, Obrad Savić, Radojka Jošić, Nedeljko Savić i drugi.

Pomenute drugarice i drugovi su se prekalili u borbama, mnogi dali živote u jurišima na neprijatelja i ispoljili izuzetnu hrabrost.

U vremenu od 19. avgusta do 10. septembra 1943. pri štabu Jedanaeste kra- jiške divizije održanje vojno-politički kurs koji su pohađali, pored ostalih, Vaso Polovina, Miloš Obradović, Jovan Stojančić, Milan Obradović, Vladimir Bajić, Branko Bijelić, Mile Kukulj i Đorđo Bašić.